

Písmo ve výtvarné tvorbě

Daniel Koráb

kos nam

Handwritten cursive letter 'T' with a double equals sign above it.

VNITŘ

Handwritten cursive letter 'T' with a diamond-shaped knot at the top.

NÁGVÍK

Handwritten cursive letters 'H' and 'S' with diamond-shaped knots.

Vážený čtenáři

S velkou radostí předkládám svou knihu, která rostla mnoho let během mé výtvarné činnosti i učitelské praxe. Chtěl jsem vytvořit didaktickou publikaci přehlednou, zajímavou a variabilní, která by poskytovala kompletní „servis“ těm, kteří se rozhodnou výtvarně pracovat s písmem, a především tvořit s dětmi (11–18 let). Vznikl tak knižní kompromis mezi odbornou publikací a jednoduchým výtvarným receptářem nabízející výtvarné hry s latinkou, práce prověřené praxí a zkušenostmi s využitím klasických i nejnovějších technik.

A komu je kniha určena? Neodpustím si malý výčet: primárně učitelům výtvarné výchovy na všech druzích škol, studentům pedagogických fakult, pedagogům volného času, vedoucím a lektorům různých výtvarných kroužků, kurzů, akademií třetího věku, lektorským oddělením muzeí a galerií, arteterapeutům, rodičům, dětem a samozřejmě všem milovníkům písma. Já sám se mezi ně řadím, protože písmo považuji za nádhernou kresbu času, nesoucí informaci o vývoji lidstva. Fascinován tímto fenoménem používám písmo ve své vlastní tvorbě, nabízím v kurzech kaligrafie, a především předkládám dětem k výtvarným hrám. Ale o tom všem je právě tato kniha.

Poděkování patří rodině, kolegům, nakladatelství Grada, a především dětem a studentům za tvůrčí nasazení a nekonečnou inspiraci k dalším výtvarným hrám s písmem.

Daniel Koráb

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Písmo

ve výtvarné tvorbě

Daniel Koráb

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
info@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 5661. publikaci

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE

Texty Daniel Koráb
Fotografie: Daniel Koráb, Kristýna Kletečková
Odpovědná redaktorka Ing. Jana Minářová
Sazba a zlom MgA. Radek Krédl
Počet stran 128
První vydání, Praha 2014
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

© Grada Publishing, a.s., 2014

Cover Design © Radek Krédl, 2014

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

Doporučení a pracovní postupy v této knize byly autorem ověřeny, přesto nelze za ně převzít odpovědnost. Autor ani nakladatelství neručí za jakékoliv věcné, osobní ani majetkové škody.

ISBN 978-80-247-4794-1

ISBN 978-80-247-9460-0 (PDF)

ISBN 978-80-247-9461-7 (epub)

Obsah

Latinské písmo období starověku

Poslední zpráva z Pompejí (římská písma – majuskulová kurzíva) 6

Latinské písmo období raného středověku

Zoo of Kells (irská polounciála z Book of Kells) 12

Píseň o Rolandovi aneb písařská bitva (karolínská minuskula) 18

Latinské písmo období gotiky

Gotický náčrtník (textura konstruovaná) 24

Moje korouhev, můj erb (textura ornamentální) 30

Latinské písmo období renesance

Šifra mistra Leonarda (Lettera di Breve z listů Leonardových kodexů) 34

Já, písmeno (renesanční majuskule konstruovaná) 40

Latinské písmo období baroka

Monogramy přírody (ornamentální barokní kurzíva) 46

Abeceda pro Psa baskervillského (písmo Johna Baskervilla) 52

Latinské písmo období klasicismu

Ryté texty (english hand) 60

Nová Coca-Cola (Spencerian skript) 66

Latinské písmo 19. století

Wanted for murder Antique (úzká italienska) 72

Cirkus Egyptienka (egyptienka) 78

Plakát pro květiny (secesní plakátová písma) 84

Latinské písmo 20. století

Příběh kavárenského stolku (písma z kubistických obrazů – Clarendon) 90

Kubismus – Továrna na roboty R.U.R (Preissigovo plakátové písmo) 96

Futurismus – Letterbeat (koláž akcidenčních písmen a vlastního rukopisu) 102

Schůzka rovnoběžek (písmo Futura) 106

Black and white (skripty, gestická kaligrafie) 112

Krabice plná textu (vizuální poezie) 118

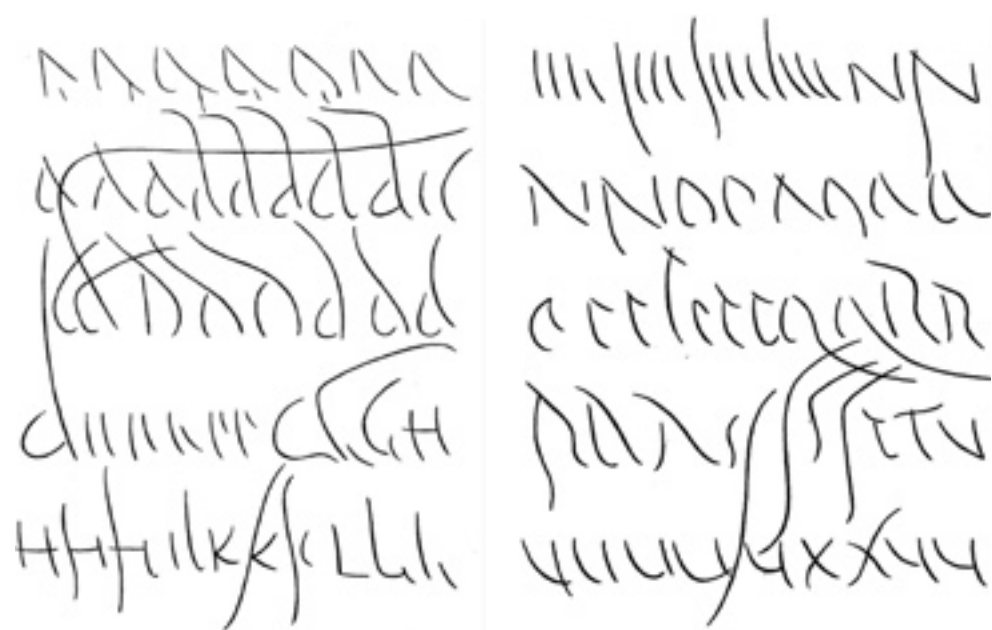
Latinské písmo období 22. století

Falešný nález (fiktivní písmo) 122

Latinské písmo období starověku

Poslední zpráva z Pompejí

(*římská písma – majuskulová kurzíva*)

Slovníček

latinka – písmo převzaté kmenem Latinů v 7.–8. stol. př. n. l., západořecká větev písma, v dnešní době jej dělíme na současné francouzské, německé, ale i české písmo, latinkou dnes píše 35–40 % lidstva;

majuskula – písmena velké abecedy – verzálky;

kurzíva – původně písmo pro běžné záznamy, rukou rychle psané, nakloněné písmo;

majuskulová kurzíva – kurzíva využívající velkých písmen – verzálek, od počátku 4. stol. n. l. – její estetické kvality jsou mizivé, ale má vliv na vznik dalších forem latinky – unciála;

voskové destičky – dřevěné, slonovinové, kovové destičky zalité včelím voskem, často černým – tabella, tabula;

stilet – psací nástroj – kostěné, kovové nebo bronzové rydlo, od toho i slovo styl;

dřík – hlavní svislý, popř. šikmý, nikoli však oblý tah písmena

Písmo a jeho doba

Do vosku je vyryt rok 79 našeho letopočtu – stříbrný věk císařství doby římské. K letopočtu 79 si můžeme do pomyslné voskové destičky zapsat několik důležitých proběhlých událostí, jako je například obléhání Jeruzaléma, stavba Kolosea, Kristovo ukřižování, Markovo evangelium. Lidstvo už obdivuje sedm divů světa, ale jeden smutný div tohoto data změnil město Pompeje na muzeum starověku. Zatím ale v ulicích města Pompeje panuje klid a děti ve školách se můžou v klidu učit psát. Do vydlabaných dřevěných rámečků zalitých včelím voskem vyrývají kostěným nebo dřevěným stiletem první písmena majuskulní kurzívou.

Dnes ji známe z nálezů pod názvem „kurzíva pompejských voskových destiček.“ Děti se učí protažení tahů písmen „s, c, g, i“ zkracování pravého tahu u znaku „H“, nespojovat některé tahy, a hlavně psát se sklonem vlevo. Pokud se písmeno nepovede, zaobleným koncem stiletu se chyba zahladí. Když pompejští žáci popsali více destiček, spojili je řemínkem ve větší celky – diptycha, triptycha nebo kodexy, tedy v jakési „prasešity – praktiky“. Zachoval se nám i voskový trest zlobivého žáka.

Samozřejmě děti ve školách neměly takové luxusní vybavení jako bohaté dámy, které si posílaly vznešené vzkazy ryté bronzovým zdobeným stiletem ve vosku na slonovinových destičkách. Záznam byl rychlý, stručný a každý Pompejan měl svůj osobitý rukopis. Nepsalo se ale jen na destičky a dražší papyrus, ale i na zdi domů. Vtipy, volební hesla, nářádky, zkratka tyto „pragraffiti“ byly často doprovázeny karikaturami známých Pompejanů. Pak ale přišel ten osudný den – 24. 8. 79 n. l., kdy probuzený Vesuv zakonzervoval město Pompeje smrtící směsí lávy, kamenů a popela. Sopka zalila i „voskovou knihovnu“. V roce 1875 byl v těchto místech odkryt celý archiv, asi 150 kusů voskových tabulek obsahujících většinou účetní doklady. Vrstva sopečného prachu nám vydává i portrét slavného manželského páru – pekaře Paquila Procula a jeho ženy. Tato žena jménem Terentia Nei drží v jedné ruce stilet a v druhé voskové destičky ke psaní. Vydejme se po jejich stopách.

Cíle – očekávané výstupy

V této výtvarné variaci se přeneseme do reality každodenního používání písma Římany a také se pokusíme objevit materiálový půvab zapisování do voskových destiček. Každá vývojová fáze latinského písma je důležitá a může být zajímavou inspirací pro výtvarnou hru pro nejmenší i dospělé tvůrce.

Vosková rezerváž a kombinace technik

Pomůcky

černá tuš, voskovky, rydlo (kružítko), špejle, nůžky, lepidlo, svíčka, štětec, kopie tabulky písma (viz literatura a přiložená tabulka), knihy a materiály k Pompejím a voskovým tabulkám (viz literatura), fixírka, keramická hlína, pastely

Realizace

Doporučuji zhlédnutí dokumentu BBC – „Poslední dny Pompejí“ nebo navodit atmosféru doby ukázkou z knihy P. Vandenbergova „Pompejan“.

- Představte si, že jste obyvatel Pompejí – dejte si jméno (Scriptus, Vulcanus, Scipion, Tarus, Capena, Vulius, žena Terentia), zvolte si povolání (soukeník, valchář, výrobce slavných pompejských omáček, salináři – sůl, básnířka...).
- Vymyslete krátký text, který se zachová a najde v Pompejích (česky – citát, milostné průpovídky, účty, oznámení, koupě, ztráty, posměšky, inzeráty nebo poslední zpráva z Pompejí...).
- Zkoušejte psát tuší a dřívkem (calamus) podle tabulky Majuskulové kurzívy (F. Muzika I. 176–223).

- Podle velikosti dlaně zvolte rozměry tabulky, vystříhnete ze čtvrtky (hnědé) dvě tabulky, jednu prostříhnete vnitřek, druhé vnitřek vykreslete voskovkou a zatřete tuší.
- Obkreslete vystřižený vnitřek jedné destičky na čtvrtku, napište tam vybraný vzkaz svíčkou (vosk – voskové destičky).
- Vyškrabte do tušové vrstvy jedné destičky vybraný nápis rydlem (kružítka – stilet)
- Přestříkněte voskový nápis tuší a fixírkou (rezerváz), přilepte ho zesponu k prostřižené destičce
- Sedněte si do kruhu, rozložte destičky, zapalte svíčky, můžete potom číst nápisy jako vzpomínku na mrtvé Pompejany, vystavit hotové práce, svázat několik destiček v kodex

V případě větších časových možností (cca 8 hodin) je ideální si vyrobit obdélníkovou hliněnou destičku (dle velikosti dlaně – se zvýšeným okrajem o 1cm, jednou širší stranou a dvěma otvory) lepením plátek hlíny, po vypálení do ní nalít rozpuštěný vosk z roztavených svíček, vyrýt nápis (případně si vyrobit dřevěný stylus – rydlo) dle předlohy a keramické části destičky zatónovat směsí barevné tuše a šelaku (pokud uděláme dírky na širší straně, mohou se destičky svázat). Do zhloubených – vyrytých míst můžeme pro zvýraznění zatřít pastelový prášek. Můžeme si potom zahrát na pompejskou školu.

Variace na téma

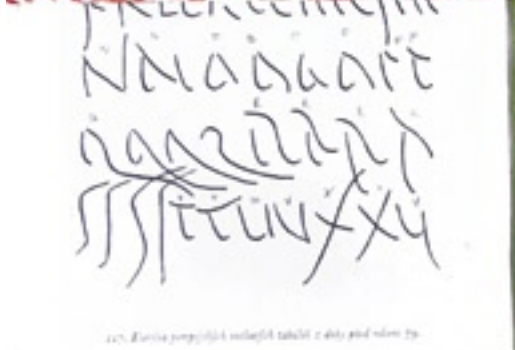
místo vosku lít sádku do plastelínového rámečku, ze sádkového reliéfu pořídít frotáž, zvýraznit ho zatřením barvy; frotáž vyrytého textu na zdi; rytí do plastelíny,

potom následně odlití do sádry a sádra opět může sloužit jako forma; vosková batika – římské nápisy na tričko; návrh na graffiti s využitím Majuskulové kurzívy; rytí do cihly Ytong – výroba falešného fragmentu popsané pompejské zdi

Literatura a zdroje informací

- MUZIKA, F. *Krásné písmo ve vývoji latinky 1*, Praha: 1963, s.176–223;
 HLAVÁČEK, I.; KAŠPAR, J.; NOVÝ, R. *Vademecum pomocných věd historických*, H & H: 1993, 1997, s. 30, s. 37–40;
 ČAPKA, F.; SANTLEROVÁ, K.: *Vývoj písma v kostce*, Brno: 1994, s. 12, s. 45–53;
 KRUPA, V.; GENZOR, J.: *Písma sveta*. Bratislava: 1989, s. 251–259;
 SLEZÁK, M.; DVOŘÁKOVÁ, H.; BRUŽEŇÁK, J.; ELIŠKA, J. *Písmo ve výtvarné výchově*, Praha: 1989, s.15–28;
 PIJOAN, J. *Dějiny umění 2.*, Odeon, Praha: 1989; Vandenberg, P. *Pompejan*, Ikar, Praha: 2000.

227. Zlata pergamenová naleziště tabulka z doby před našim 2p.

Latinské písmo období raného středověku

Zoo of Kells (*irská polounciála z Book of Kells*)

Předrománská a románská písma

Slovníček

iluminovaný – ilustracemi a iniciálami opatřený středověký rukopis;

manuskriptový – rukopisný evangeliář, bohoslužebná křesťanská kniha s texty evangelií;

pergamen – upravená oslí, ovčí, kozí, popř. jiná kůže používaná na psaní;

iniciála – první výtvarně pojaté písmeno textu;

polounciála – antické a raně středověké písmo od 4. do 9. století vzniklé z unciály a mladší římské kurzívy – vyznačuje se kombinací malých a velkých písmen;

sv. Kolumba – misionář a mnich, který v 6. stol. šířil křesťanství na území dnešního Skotska a Irska;

insulární – ostrovní písmo;

dotaznice – horizontální čára písmové osnovy, do které se kreslí písmena;

verzálková – majuskulová, tj. psaná písmeny velké abecedy; *střední výška* – výška písmen malé abecedy nepřesahující účaří a střední dotaznici;

ramínko písmene – horizontální tah písmene nasazený na dřík, např. „E, F, L“;

příčka – příčný tah písmen „e, f, t, A, H“ ;

ligatura – „slítek“;

svazování znaků – písmen při psaní;

pata – spodní plocha nohy písmena;

hřbet – hlavní oblý tah písmena tvořící jeho páteř, např. u písmene „S“;

výběh – tah písmena zakončený jiným kresebným způsobem než serifem;

triquetra – mytologický trojrohý ornament, často keltský symbol mnoha významů;

pletenec – geometrický ornament tvaru spleteného pásku; vyskytuje se od pravěku, v předrománském a románském období spolu se stylizovanými zvířecími motivy;

codex – svazek listů svázaných ve hřbetu v podobu dnešní knihy;

ikonografie – odvětví dějin umění, které se zabývá popisem, klasifikací a interpretací různých zobrazení, např. obrazů a jejich symbolických významů.

Písmo a jeho doba

Při otvírání desek každé středověké knihy (kodexu) se neubráníme dobrodružnému pocitu vstupu do neznámého tajemného světa. Dýchne na nás totiž čas dávných legend, temný svět klášterů, příběh písařů. Kniha v té době měla hodnotu stáda ovcí, menšího hospodářství, nebo třeba dnešní zoo. Když se projdeme po pěšinkách mezi úhlednými řádky irské knihy Book of Kells, vskutku spatříme, stejně jako v zoo, mnoho nevidaných zvířecích bytostí. Některé odpočívají na obloucích písmen, jiné šplhají po dotažnicích, zakusují se do mříží příček písmových tahů, roztrhávají ligatury, procházejí se po serifech, leží v řádku místo tečky za větou, vykukují z iniciál, zkrátka vyvádějí jako zvířata v kleci. A o koho se jedná? Z „popísku u klecí“ se dovídáme, kdo všechno ve fiktivní knižní zoo Book of Kells žije. Pes Mandra, vyšlechtěný z vlka v Irsku, má měděnkově zelenou barvu, dlouhé hubené tělo s pletencovým ocasem. Toto irské zvíře je typickým strážcem a léčitелеm poničených písmen; často lehává na slovech a hlídá. Živí se trojlístky a také polyká nemocná písmena. Z řádků přísně shlíží i Cuno – irský vlkodav, chrpově modrý s ornamentálním tetováním, oblíbený lovecký pes a společník hrdinů. Pes Cuno loví tak, že číhá v iniciále „m“ a pak nečekaně zaútočí. Velmi nebezpečným může být i Vlk Comacův, vyšlechtěný křížením vikingských Odinových vlků Geriho a Frediho. Vlčí zavalité tělo září egyptskou modří. Tento obří vlk kojil hrdiny, které pak často provázel v hustých lesích horních přetahů. S velkou obratností dokáže běhat po špičatých vrcholcích a hlavách písmen.

V obrovské stránkové voliére se vyjímá i lev Markův, majestátně vpletený do iniciál, svítí borůvkovou modří šlehaje rozeklaným jazykem, kterým loví písmena. Podle legendy se těmto lvům rodí mrtvá lvíčata a k životu je přivede až dech jejich otce. Markův lev byl dovezen až z italských Benátek. Nad písmeny se vznáší barevný Páv Héřin, nesmrtelná královská bytost s orlí hlavou, pocházející z Řecka, kde sloužila jako tažné zvíře Héřina kočáru. Mohutný páv též převádí duše do jiného světa. V kleci s iniciálou „D“ chová Zoo Book of Kells orla Janova, odchyceného irské bohyni smrti Beli. Orel dokáže číst evangelium a rád se živí dábelnými hady.

V písmových akváriích irské Zoo se třpytí i dlouhé štíhlé tělo modrého lososa.

Kolem většiny zvířat se vznášejí posvátné koptské mušky, pocházející z Afriky. Jejich červená, žlutá, modrá tečkovitá tělíčka chrání bytosti v keltské zoo před zlými duchy. V 309 částech – listech Book of Kells můžeme ještě vidět terária s dvouocasými ještěrkami, hady, výběhy zajíců, koček, vyder, nádrže s mořskými pannami i vikingské draky. Do „Zoo Book of Kells“ byla iluminována zvířata téměř z celého známého dobového světa, například z Afriky, Itálie, Galie, Francké říše, Northumbrie, Skandinávie a dalších míst.

Samozřejmě to, co ohraničuje „Zoo Book of Kells“, drží ji pohromadě a dává smysl, je především text. Úzce seříznutým rákosovým a ptačím perem jej nakaligrafovali údajně až tři irští mniši irskou polounciálou (inzulární polounciála, ostrovní polounciála, irsko-anglosaská polounciála). Písmo irská polounciála je dobře „živená“ abeceda s kulatějšími tvary a písmeny vepsanými do pomyslných čtvercových klecí střední výšky. Z širokých klíčků zvědavě vystrkují krátké minuskulní přetahy některá písmena (k horní dotažnici – „b, d, h, k, l, k“ dolní dotažnici – „j, x, y, f, g, n, p, q“). Skelet těchto písmových bytostí je v hlavách písmen zakončen mohutnými vlevo zkosenými serify, zatímco paty jsou rovně ostře seříznuty s malým rozšířením.

Písařům v klášteře Iona se podařilo vyšlechtit některá typická písmenka. Kaligrafickým šlechtitelským výsledkem je bezesporu doleva prohnutý horní přetah „b“, na horizontální příčce zavěšená křivka písmene „g“, vykrmeně prohnutý dřík písmenka „t“ a další. Bytostnou rozmanitost doplňují dvě podoby písmenek „n“ a „r“ (majuskulové a minuskulové) a nekonečné možnosti tvarových variací a možností spojování některých písmen (s, m, ...). Největším úspěchem v izolovaném ostrovním světě se stala litera „f“, která se dlouhou střední příčkou odvážně zavěsila na účarí, kde vyvažuje rovnováhu dolním přetahem a obloukem horní příčky.

Po telecím pergamenu Book of Kells se ale ještě prochází další podivuhodná stvoření. Jsou to písmo-zvířata, písmeno-květiny a iniciály. Spojení písmen a zvířat dokládá například „s“, jehož hřbet končí výběhem s dračí hlavičkou, draci napadli i áčko a další písmena. Zkrátka když se spojí kaligrafické mistrovství s kreslířským uměním, ornamenty s přírodou a především keltský svět s křesťanským, nemůže to ani jinak dopadnout.

Zoo Book of Kells můžete navštívit i dnes, a to v Dublinu nebo na internetu. Vděčíme za to mnoha ochráncům a příznivým událostem. Z kláštera Iona a dalších míst, kde byla kniha v 8. století vytvořena, putovala statečně po Irsku, roku 1006 se dokonce ztratila, ale naštěstí byla nalezena v Kellsu. Od roku 1621 „Zoo Book of Kells“ spravovala rodina Usherů, Oliver Cromwell a další, až ji nakonec král Karel II roku 1661 daroval dublinské koleji Trinity College, kde je dodnes. Vstupte tedy i vy do této úchvatné iluminované Zoo a přidejte svůj barevný list.

Cíle – očekávané výstupy

Výtvarným cílem je objevit a využít bohatou krásu jednoho středověkého rukopisu. Evangeliář nemusí být pouhé „mrtvé“ označení staré a nesrozumitelné křesťanské knihy, ale pestrá výpověď o době, kultuře a fantazii svých tvůrců. Výstupní hodnotou je jistě i výtvarná lekce stylizace a citlivé kombinace výtvarných prvků (keltských, vikingských, křesťanských,...). Práci si mohou vyzkoušet děti na prvním stupni základní školy i dospělí tvůrci.

Barevná kresba a malba

Pomůcky

pastelky, fixy, gelové fixy (zlatá, modrá, červená...), progressa, případně akrylátové barvy (Univerzální akrylová barva ARTISTE), malý štěteček, tužka, nakopírované barevné reprodukce vybraných stran Book of Kells (A4, silnější papír), ukázky keltských, vikingských, koptských a germánských ornamentů.

Realizace

Před tvorbou se můžete inspirovat krásným animovaným filmem Brendan a tajemství Kellsu (vybranou ukázkou), prohlédnutím či projekcí stránek knihy Book of Kells, keltskými ornamenty, poučit se o ikonografii a symbolice některých zvířat (orel, býk, lev, ryba, had, páv...).

- Pečlivě prostudujte písmo irská polouciála, zaměřte se na iniciály a tvarové variace písmen, sledujte jejich dekorativnost a propojení se zvířecím ornamentem
- Vyberte jednu barevnou kopii strany Book of Kells, prozkoumejte její výtvarnou podobu (tvar písmen, rozložení řádků, umístění iniciál a ornamentů, barevnost).
- Rozhodněte se, kam umístíte své zvíře (příšeru) či více zvířat. Ideální je inspirovat se způsobem umístění iniciál a obrázků v Book of Kells. Promyslete organické

propojení vaší bytosti s textem (může polýkat slovo, ležet na něm, šplhat po řádcích, vyrůstat z písmene, mít tvar písmene, vytvořit novou iniciálu...), přitom si zopakujte základní anatomii a originalitu irské polounciály.

- Nejprve si naskicujte na vedlejší náčrtníkový papír nápady vaší zvířecí bytosti (reálné, bájně či ikonografické zvíře). Snažte se o zjednodušení tvarů, dekorativnost a propojení s keltskými ornamenty. Po vzoru irských mnichů můžete použít stávající nebo vámi smyšlenou symboliku nového zvířete.

- Načrtněte slabě tužkou vaši „bytost“ (podle skicy) do promyšleného místa kopie stránky „Book of Kells“.

- Podle typických barev tohoto kodexu (kobaltová modř, žlutá, oranžová, zelená...) dekorativně vybarvěte bytost, nerespektujte přirozené barvy zvířat v přírodě, zvíře se stává ozdobou – ornamentem strany. Nejprve vybarvěte akrylem větší plochy, fixami detaily, pastelkami vystiňte jemnosti.

- Gelovou fixou nebo černou fixou zdůrazněte linie, pestře vytečkejte vnější obrysy. Můžete také v rámci barevné jednoty celé strany zasáhnout i do jiných míst kopie.

- Pokud usoudíte, že barevná kresba vašeho zvířete dostatečně barevně i tvarově zapadá do celku, může být práce skončena.

- Tvoření můžete ještě dále rozvinout překreslením detailu (výřezu místa s vaší bytostí s okolím písmen). Ideální je to provést na bílou čtvrtku pouze černobíle (tuš, fixa) se zjednodušením a velkou pečlivostí. V tomto případě věnujte maximální pozornost krásným písmenům irské polounciály. Pro zkušenější kreslíře či kaligrafy je cestou doplnit kresbu skutečnou kaligrafií.

- Výsledná černobílá kresba může být předlohou pro návrh tetování (pokud ji zmenšíte), nebo stránkou budoucích omalovánek (pokud ji nakopírujete dvakrát, jednu kopii vybarvíte, posléze spojíte v jeden celek).

Variace na téma

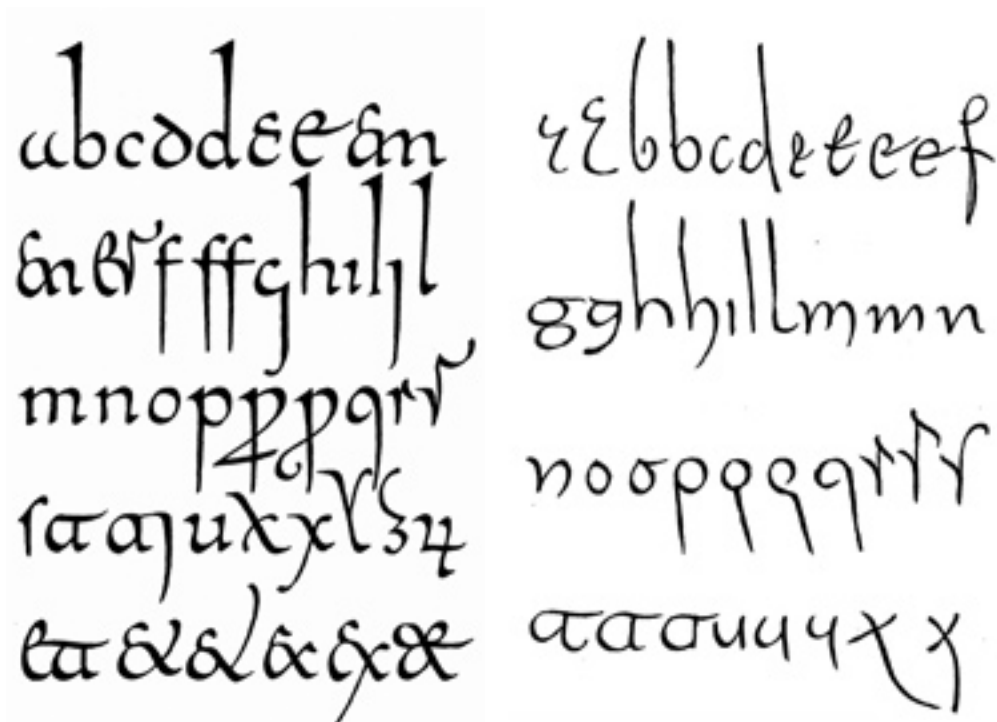
- točící se iniciála** – kresba pastelkami na starou gramodesku inspirovaná iniciálou, detailem z textu, ornamentem (keltská mandala), výsledek si můžeme sledovat v pohybu na gramofonu;
- irské omalovánky** – výběr nebo vlastní úprava zvířete z Book of Kells ve stylu barevné a obrysové dvojstrany omalovánek, doplněná názvy v irské polounciále;
- návrh na tetování** – černobílá kresba celku slova a ornamentu z Book of Kells, návrh může být realizován prozatímní malbou na tělo – bodypainting;
- monogram** – z irské polounciály, a z jejích tvarových variací, navrhnout svůj monogram;
- iniciála jako bytost** – podle vybrané nezoomorfnní iniciály vymodelovat prostorovou bytost;
- šperk z Kellsu** – návrh na drobný šperk – přívěsek realizovaný například keramickou technikou proškrabávání engoby atd.;
- zalitá iniciála** – zalití vybrané a vystřížené iniciály do pryskyřice v kovovém lůžku;
- karta zvířete** – vybrat iniciálu se zvířecím motivem a vytvořit kartičku o zvířeti (jako v zoo) s textem napsaným irskou polounciálou;
- žaludek příšery** – aneb příšera sežrala písmena – kresba ornamentů, iniciál, písmen světlou pastelkou na černý papír (rentgen) nebo v černobílé formě tvary písmen přes sebe seříznutou fixou;
- nejvíce variací** – soutěž, kdo vymyslí největší počet tvarových variací jednoho písmene, seříznutá fixa;
- převeďte do češtiny** – vybranou iniciálou začne zvolený český text, nakaligrafovaný irskou polounciálou;
- košík z pedigu** – dekupáž (z vlastních kreseb a kaligrafií či kopií z Book of Kells) pojednané dno pedigového košíku, barevné pletení (ornament pletenec);

Literatura a zdroje informací

- Art imagery. Old-Time Art Imagery Graphic Illustrations from Medieval Manuscripts and Old-Time Books* [online]. [cit. 2013-08-04]. Dostupné z: <http://www.art-imagery.com/book.php?id=kells>
- BAKER, A. *Celtic Hand Stroke by Stroke: Irish Half-Uncial from The Book of Kells*. New York: Dover Publications, 1983, MUZIKA, F. *Krásné písmo ve vývoji latinky: I.a II. díl. 2. vydání, faksim.* Praha: Paseka, 2005.
- Brendan a tajemství Kellsu* (The Secret of Kells), film, režie Tomm MOORE, Nora TWOMEY, Belgie, Irsko, Francie, 2005.

Píseň o Rolandovi aneb písařská bitva

karolínská minuskula

Slovníček

Píseň o Rolandovi – francouzský hrdinský epos z 11. století z karolínského cyklu;

Roland – bájný rytíř, velitel vojska a synovec Karla Velikého;

Alcuin z Yorku – anglosaský mnich, kaligraf, školský reformátor a rádce Karla Velikého;

minuskula – písmena malé abecedy;

karolínská minuskula – okrouhlé knižní, listinné i běžné písmo užívané téměř v celé Evropě od 8. do 12. století, vzniklo ve Franské říši Karlovců úpravou a sjednocením předchozích druhů latinské minuskuly. V 11. a 12. století se stalo základem vzniku gotické minuskuly;

vizigótské písmo – španělské národní písmo 7.–12. stol. vytvořené z mladší římské kurzívy a merovejského písma;

národní písmo – písmo od 7.–12. století používaná národy na území rozpadlé římské říše, vycházela z mladší římské kurzívy;

ligatura – spojení dvou písmen v jedno;

skriptorium – klášterní písařská dílna;

minuskulní kurzíva – běžné rukou psané písmo malé abecedy;

zrno písmene – rozšířené zakončení výběhu ve tvaru zrna s koutem;

ostruha písmene – zakřivený šikmý tah u písmena „Q“;

littera Toletana – lat. Toledská písmena, vizigótské písmo spojené se skriptoriem v Toledu;

„*Escritura sentado ó redonda*“ – španělské okrouhlé písmo.

Písmo a jeho doba

Náhle Vilémův trubadúr Taillefer vyskočil na koně a projíždí statečně kolem vyrovnaných normanských bojovníků, aby jim dodal odvalu. Zpívá, spíš křičí úryvek písně O Rolandovi, hrdinovi bitvy u Roncevaux: „Slyšte píseň o odvaze rytíře, jak Roland tvář obrátí k řadám nevěřících, aby až Karel stane na bojišti, povědět mohl se všemi bojovníky, že jako vítěz zemře pro Francii!! Hurá, ať žije Vilém, útóóó!“ Píše se rok 1066 a Normané dobývají Anglii. A jak to bylo s Rolandem? Vraťme se v čase zpátky do dob slavného císaře Karla Velikého, k počátkům Evropy a našeho písma.

Po rozpadu západořímské říše zbyla po Římanech také latinka roztroušená po celé Evropě. Tato opuštěná písmová armáda římské minuskulní kurzívy se rozvíjela ve vznikajících evropských zemích rozmanitě, až nakonec utváří „písmové armády“ národní. Zmatek písma, národů a nevzdělanost tehdejší Evropy chtěl změnit jeden, také původně analfabet, Karel Veliký. V dobytých zemích prováděl reformy k podpoře učenosti, křesťanství, zakládal školy a skriptoria. S jeho armádami vpochodovalo do nových oblastí i vojsko franckého jednotného písma, karolínské minuskule. Takové vojsko se roku 778 také vydalo dobývat Španělsko. Jak vypadala tato fiktivní „Karolínská písmová armáda?“ Tak především pokud by takové kulturní francké vojsko stanulo před Zaragozou, nemohl by mu velet nikdo jiný, než věhlasný anglosaský bojovník Alcuin z Yorku, opat tourský. Byla známa jeho mnohá kaligrafická vítězství v boji proti nevzdělanosti. Alcuin si je vědom síly a tvarové jednoty svého karolínského minuskulního vojska, které sám pomáhal sestavit podle vznešených antických zásad. Všichni písmenkovi vojáci jsou dobře živení, tedy kulatějších postav, přehledně nastoupení do čtyřlínkové psací osnovy. Vojsko bylo naverbováno z klášterních skriptorií v Corbii, Remeši, Lyonu, Saint-Denis, Fuldě, Mohuči a Veroně.

V první linii, pod vedením odvážného písaře Einharda, se tyčí vyrovnaní kyjníci s „d, b, h“ s rozšířenými horními přetahy a bříškovými štíty, dále obávaní odrážeci jízdy typu „l“ s vysokými kopími. Jak hrozivě působí na Vizigóty tento les kyjovitých horních dotahů! Za nimi lučištníci s připravenými příčkami v napjatých obloucích bříšek vedeni svým velitelem Dunghalem. Největší část vojska tvoří samozřejmě irská minuskulní pěchota podpořená polounciálami (písmeno „e, m, n, r“, cc – polounciální forma „a“) a unciálami z kláštera Bobbio a drtivá majuskulní jízda v čele s kaligrafem Gotšalkem, ověnčeným úspěchy svého evangeliáře. Tato mohutná kaligrafická masa obklíčila Zaragozu a očekávala, že se město vzdá.

Saracénský král Marsil ale odmítá otevřít brány a za římskými hradbami Zaragozy odvážně shromažďuje vizigótskou armádu pod zástavou s nápisem „Littera Toletana“. Vojsko vizigótského národního písma je sice známé svou rychlostí, avšak zdaleka ne takovou jednotou, a proto není úhledně srovnané do řádků jako francká minuskula. Nepečlivě ustrojení, hubení baskičtí a arabští písmovní vojáci, naverbovaní ze skriptorií v Toledu, Burgasu, Oviedu a Seville, se nehodlají podrobit karolínské reformě písma. Jejich písařský generál Isidor ze Seville tu hrdě stojí ozbrojen svými atributy, knihou a perem. Za ním se hrozivě trčí doleva zakřivená kopí horních přetahů (b, d, h, l), šramotí háky „erkařů“, chrastí dvoubříškové brnění těžkooděnců minusek „g“ a podupávají „jízdní oddíly“ „q“ s dlouhými nebezpečnými ostruhami. Napjatost situace nejlépe vystihují lučištníci z jednotky „e“ s nervózně nataženými bříšky, protnutými dlouhými přičkami šípů. Saracéni se srdcovitými „o“ štítí také nevypadají, že by si přáli jinou písařskou výstroj. Na konci řad ovšem stojí obávaná tajná vizigótská zbraň, nebezpečně otevřená mínuska „a“ s nakloněnými hroty ostrých přiček.

Situace by se dala krájet, ale dokonale opevněná Zaragoza odolává, a tak se celá karolínská armáda vrací přes Pyreneje domů. Rozdělí se na dvě části a dvě cesty. Zadnímu pomalejšímu voji, armádě 20000 franků, velí bretonský rytíř Roland, synovec Karla Velikého. Náhle, pod heslem „Escritura sentado ó redonda“, zaútočili na Rolandovu unavenou kolonu karolínských liter baskické a muslimské oddíly. V pyrenejském průsmyku Roncevaux se nakonec strhla legendární bitva, v níž byla karolínská minuskula poražena. Roland bojoval rytířsky do poslední chvíle, až nakonec zatroubil na záchranný roh Olifant a slavně skončil. Zrodila se píseň o Rolandovi, prvním slavném rytíři, první slavná píseň evropské kultury. Píseň tak legendární, že se jí posilovali i již zmínění Normané při dobývání Anglie. Ovšem na konečné vítězství „Karoliny“ ve Španělsku si musíme ještě chvíli počkat, přibližně až do roku 1080, na písařsky vítězné tažení přicházejí nakonec mniši z Cluny vedeni budoucím opatem v Sahagúnu, od té doby se nepsalo „littera Toletana“, ale „littera Gallica“! Pojďme si slavnou bitevní scénu s velkým Rolandem zrekonstruovat na papíře.

Cíle – očekávané výstupy

Rozpad západorímské říše přináší zlomovou chvíli ve vývoji latinky, je dobré si uvědomit zajímavou pestrost tvarů nově vznikajících národních písem raného středověku a také spojitost vývoje písma s dějinnými událostmi a legendami. Výtvarným výstupem je zosídlené vnímání tvarů písmen, jejich částí, rozdílností a pestrosti písmové anatomie. Práce je vhodná pro tvůrce od 13 let.